

בע"ה חנוכה ה'תשע"ב

אוסף מאמרים לחנוכה

מתוך אתר ישיבת 'עוד יוסף חי' www.odyosefchai.org.il

אור וחום בנרות חנוכה

מו"ר הרב יצחק גינזבורג שליט"א

מתוך דף 'התחדשות', מעובד מדברי הרב ע"י ניר מנוסי

המצוה החביבה של הדלקת נרות חנוכה מוגדרת כ"נר איש וביתו", מצוה ביתית-משפחתית. אך תכליתה היא "פרסומי ניסא" – לפרסם לעוברים בחוץ את הנסים שעשה ה' לאבותינו "בימים ההם בזמן הזה". וכך, בחג החנוכה מתכנסים כל בני הבית סביב הנרות, החדר מואר והאווירה חמימה, ומתוך הבית מפיצים את אור הנרות וחומם גם לרחוב החשוך והקר. כאשר נשב ונתבונן על נרות החנוכה נשתדל לחוות את המסר המיוחד של האור והחום גם בתוכנו פנימה.

אור בעינים וחום בלב

חודש כסלו מצטיין גם ביחגים חסידיים, ובראשם י"ט כסלו המכונה "ראש השנה לחסידות". מייסד דרך החסידות, מורנו הבעל שם טוב, ידוע באהבתו הרבה לאור. בכל מקום אליו הוא היה נכנס, הוא היה מורה להדליק עוד נרות כדי להוסיף אור. מובן מאלי שחג החנוכה, בו מוסיפים בכל יום עוד נר, היה חביב עליו ביותר.

הבעל שם טוב לימד שהערך המספרי של המלה אור (207) שוה לערכה של המלה רז, והסביר כי מי שיודע את הרז-הסוד של הזולת מסוגל להאיר לו את "האור כי טוב". והנה, 207 הוא גם ערכו המספרי של הביטוי אינ-סוף: הרז בלבו של כל אחד הוא הפוטנציאל האדיר והאינסופי הטמון בו אך לא בא לידי גילוי. האור מתקן את העינים כך שיוכלו להביט גם בסוד הנעלם, ומי שרואה את הסוד האין סופי שטמון בזולת מסוגל להאיר אותו, לפקוח את עיניו לאפשרויות האין סופיות הפתוחות בפניו ולכוון אותו למיצוי יכולותיו.

בעוד האור מופיע בעינים וחושף דברים נעלמים, החום מופיע בלב האדם. כאשר היה מגיע ילד קטן אל מורנו הבעל שם טוב הוא נהג להניח את ידו על לבו ולאחל לו "שתהיה יהודי חם". מהו החום שבלב? הרגש הראשון והעיקרי שבלב הוא האהבה, ולב חם הוא לב מלא באהבה חמה. ראשית ועיקר האהבה בקיום הכלל הגדול בתורה: "ואהבת לרעך כמוך". בהמשך מתפשט חום האהבה לכל הנבראים כולם, מתוך התודעה שעצם העובדה שה' ברא משהו מעידה על כך שהוא אוהב אותו, ואם ה' אוהב אותו גם עלינו לאהוב אותו. חום האהבה מסוגל להפשיר את המחיצות בינינו לבין הזולת ואף להמיס דברים שקפאו-התעצבו בצורה ותפקיד שליליים. (כך רמזו כי את אותיות הביטוי המגדיר את זמן הדלקת נרות, "עד שתכלה רגל מן השוק" – כלומר, כל עוד יש עוברים ושבים ברחוב – אפשר להחליף ולקרוא גם כך: עד שיכלה "שלג מן הקור").

צדיקים וגיבורים

נרות החנוכה, שמדליקים את האור בעינים ומציתים את החוס בלב, מסמלים דמויות מופת בעם ישראל. כאשר אנו מתבוננים בנרות עלינו גם להאזין לסיפור החרישי שהם מספרים לנו, ולהתקשר באמצעותם לדמויות אלו – דמויות המאירות את עינינו ומחממות את לבנו.

בסך הכל, ללא השמשים, מדליקים בחנוכה 36 נרות (1 ועוד 2 ועוד 3 ועוד 4 ועוד 5 ועוד 6 ועוד 7 ועוד 8 = 36). 36 הוא מספרם של הצדיקים שבכל דור, ל"ו צדיקים עליהם נאמר כי הם רואים את פני השכינה בכל יום. הצדיקים, חכמי התורה, אף נקראים "עיני העדה", משום שבמבטם הבהיר הם רואים את הסוד הפנימי של המציאות ("השכינה" השוכנת בכל מקום) ומסוגלים להנחות אותנו בדרך אמת.

ההתקשרות לצדיקים עליהם מספרים הנרות מדליקה את האור בעינים, אך כדי לפעול נכון בתוך המציאות ולהתמודד עם קשייה זקוקים גם לחוס הלב. בספר יצירה מתואר לבו של האדם כ"מלך במלחמה" ולאידך הרמב"ם מכנה את המלך כ"לב כל ישראל". הצדיקים רואים בבהירות את הסוד הפנימי, את הכיוון בו יש לצעוד ואת הטוב העתידי, אך הנלך-המנהיג מסוגל להפיח בלב אומץ ותוקף כדי להמיס את הקשיים וההתנגדויות של המציאות. האהבה החמה שבלב אל היעד העתידי שרואים באור העינים מתורגמת לאומץ וגבורה בחתירה כלפיו.

והנה, כאשר מונה התנ"ך את שמות גיבורי הצבא של דוד המלך מוצאים בדיוק 36 גיבורים, ביניהם עומד המלך עצמו ומפיח בהם רוח גבורה. בחומם מספרים לנו 36 הנרות גם את סיפורם של ל"ו גיבורים שבדור, ומעניקים גם לנו אומץ לצעוד בדרך הנכונה והמאירה.

שני נסי החנוכה

והנה, בחנוכה אנחנו מציינים שני נסים בהלל והודאה ובהדלקת הנרות. תפילת "על הנסים" עוסקת רובה ככולה בנס הניצחון במלחמת החשמונאים ביוונים. לעומת זאת, הדלקת נרות חנוכה היא, כידוע לכולם, זכר לנס פך השמן אשר אפשר את הדלקת מנורת המקדש בשמן טהור במשך שמונה ימים. שני הנסים הללו הם המקור המובהק לאור העינים וחוס הלב שתוארונו:

נס פך השמן הוא כמובן נס של אור, שהרי תכליתו הדלקת מנורת המקדש המפיצה את אורה לעולם כולו. נס זה ממחיש כיצד האור המדובר הוא גילוי של הרז הפנימי והנסתר. פך השמן עצמו חתום וסתום, "חתום בחותמו של כהן גדול", והוא הצליח להסתתר מעיני היוונים אשר טמאו את כל השמנים. הנס בו שמן המספיק ליום אחד דולק שמונה ימים הוא דוגמה יפה לכך שהפוטנציאל הטמון בדברים הוא הרבה מעבר למה שנראה במבט החיצוני והשטחי. בקבלה מסמל המספר שמונה את האין סופיות – 7 הוא המספר של ימי השבוע, הזמן המוגדר והמוגבל, ו-8 ימים כבר מבטאים פריצת מגבלות הזמן וחתירה אל האין-סוף. אם כן, **אור המנורה מגלה את הרז הפנימי של השמן, היכולת להאיר עד אין סוף.**

נס הניצחון על היוונים הוא נס של חוס הלב, המבטא את התוקף הפנימי להתמודד עם המציאות ולהאיר לה גם כאשר היא מתנגדת. במלחמה של חלשים ומעטים כנגד גיבורים ורבים את עיקר העוצמה היו צריכים לגייס בני חשמונאי מתוך לבם שבער באהבת ה', אהבת התורה, אהבת ישראל ואהבת ארץ ישראל. מעבר לגבורת המלחמה, נס הניצחון הוא נס 'מלכותי' שהביא לכינון מנהיגות חדשה ועצמאית לעם ישראל בארצו.

שני העינים מתבטאים גם באופיים המיוחד של "מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו": החשמונאים הם כוהנים, "צדיקים" שתפקידם להורות לעם את דרך התורה ("תורה אורי"). מאידך, במלחמה

התגלו החשמונאים כגיבורים. ורמז יפהפה לענין: כאשר מחברים את הערך המספרי של צדיק (204) ושל גבור (211) מקבלים את המילה חשמונאי (415)!

מאור לחום

ועוד נקודה לסיום: בכל הדלקה של נר מופיעים בו-זמנית האור והחום וחג החנוכה כולל את שניהם. עם זאת, ניתן לתאר התקדמות על ציר הזמן מהאור אל החום. ככל כשמוסיפים נרות, בכל יום מימי החג, גובר גם האור וגם החום, אבל בעוד שכל נר ממשיך להיראות בפני עצמו, הרי שחום הנרות מצטבר יחד. כשנר אחד דולק שמים לב בעיקר לחידוש של האור, אך כשדולקים הרבה נרות מתחילים להרגיש את החום. הדבר מתבטא גם בכך שסופו של חנוכה נכנס לחודש טבת, החודש הקר של החורף, בו זקוקות הבריות להתכנס ולהתחמם יחד זו מזו (עד שחכמים אומרים כי דווקא בחודש טבת מורגשת ההנאה והתועלת בקיום הפסוק "אם ישכבו שנים וחס להם, ולאחד איך יחסם!") – את האור של כסלו יש להמיר לחום הדרוש בחודש טבת.

מה משמעות התהליך הזה בעבודה שלנו? עלינו להרבות באור העינים, ללמוד הרבה "תורה אור", להתקשר לצדיקים שהם "עיני העדה" ולזכות למבט בהיר על המציאות. אך אין להסתפק בבהירות השכלית ואפילו לא במבט החושף את סודות המציאות ולכן מתייחס אליה באופן חיובי. כדי לחולל שינוי בחיינו האישיים וכדי לתקן את המציאות כולה צריכים להפנים את המבט המואר אל הלב, להתמלא באהבה חמה אל החזון האופטימי שנתגלה לעינים, ולפעול באומץ ובגבורה לשינוי המציאות.

מגולה לגאולה

מעובד מדברי מו"ר הרב יצחק גינזבורג שליט"א

השעבוד למלכות יון והשחרור ממנה הוא שלב אחד במהלך הגדול מגולה לגאולה. ידוע שהמאבק העיקרי עם היוונים היה רוחני, היוונים לא רצו להשמיד אותנו פיזית אלא "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך". בחנוכה אנו שמים לב שגלות יכולה להיות גם נוצצת ומפתה, כמו החכמה והנוי בתרבות יון אשר היתה מוכנה להעניק לנו מטובה בידים פתוחות... והעיקר הוא עצם ההבחנה בין טוב לרע ובין אור לחושך.

בהתבוננות על הגלויות השונות – החל משעבוד מצרים, דרך בבל פרס ומדי ויון, ועד למלכות אדום וישמעאל – ניתן להבחין בתהליך שבו הבירור הולך ונעשה פנימי ועדין יותר. במצרים היינו משועבדים תחת בני חם ("ובני חם כוש ומצרים"), הרחוקים מאתנו בתכלית. מלכויות פרס ויון הם מבני יפת הקרוב אלינו יותר, שעליו נאמר "יפת אלקים ליפת". ואילו הגלות האחרונה, המיוחסת בדרך כלל לאדום וישמעאל, היא בתוך בני שם, ואפילו בתוך המשפחה שלנו, ישמעאל נולד מאברהם ועשו נולד מיצחק ואף מוגדר בחז"ל כ"ישראל מומר".

בתחילה אנו מתמודדים מול הרע הגרוע והגס ביותר, ולאחר מכן אנו עוברים להתמודד מול רוע קרוב ועדין יותר. קל יותר לשבור את הקליפה החיצונית הגסה ולהוציא מתוכה את הפרי, מאשר להתעסק עם הקליפה הדקה ולהצליח לברור בזהירות את האוכל מתוך הפסולת. כך גם בעבודת ה' של כל אחד באופן אישי, יש התמודדות עם הרע הגלוי שנדמה כמתקיף אותי מבחוץ, ויש התמודדות עדינה יותר עם הרע הנעלם אשר מקנן בתוכי פנימה ואולי אינני מודע לקיומו. כך מבואר בחסידות שמעבר לגלות הגלויה של מציאות חיצונית מאיימת ומפריעה – הרי ישנה גלות פנימית שבה האדם נתון בגלות בתוך עצמו, וצריך לעורר רחמים-רבים על הנפש האלוקית הנתונה בתוכי בשביה, על חלק אלו-ה ממעל השבוי ומלוכד בבגדים צואים...

גם במציאות הכללית של עם ישראל בדורות האחרונים קיימת תופעה של גלות-פנימית, גלות של יהודים אצל יהודים. כך היה בראשית תנועת החסידות, כאשר היו מתנגדים שנקטו במלשינות ורדיפות קשות. וכך עם הגל העכור של תנועת ה'השכלה' ועזיבת היהדות, כאשר צורת-החיים החילונית הלכה ותפסה למראית-עין את מרכז-הבמה בעולם היהודי וניסתה לדחוק את היהדות המסורתית הנאמנה לפינה צדדית "גלותית ולא רלוונטית".

היום הזה ממש אנו נמצאים בגלות פנימית, יהודים אצל יהודים, בתוך ארץ ישראל (כפי שניתן ללמוד מגלות-יון שיש מושג של גלות גם בתוך ארץ ישראל). עם כל מה שזכינו בדורנו לשיבת-ציון וגילוי חסדי ה', הרי עדיין, על פתחה של הגאולה, אנו נתונים בגלות פנימית. יש המתקשים לקבל הגדרה זו, אבל כאשר יש 'חוש-פנימי' נכון, כאשר מבינים שיש גלות פנימית אף של האדם בתוך עצמו, ניתן להגדיר היטב גם את מצבו הכללי של העם כיום. לכאורה יש כאן שלטון יהודי, אבל השלטון הזה, כקליפה חונקת, מתנכר לעמו וליהדותו כזהות מחייבת, והיהודים הפשוטים מוצאים את עצמם תחת שלטון שאינו קובע את דרכו על-פי תורת-ישראל ואף אינו מעז לומר שקיים הבדל בין יהודי לגוי (והעיקר ש"כולנו ישראלים". אוי ל"ישראליות" כזו!). מי שמתבונן ביושר רואה שמה שמפריע לנו היום לממש כראוי את הבעלות על ארצנו הקדושה, להלחם כראוי באויב הערבי, להשליט את המשפט העברי, או לטהר את מקום המקדש – אינו אלא אנחנו עצמנו. האם כיום "יד ישראל תקיפה"? – זה תלוי ועומד בהחלטה של עם ישראל עצמו. **אם נרצה** ידינו תהיה תקיפה. אם נרצה נקים מדינה יהודית הנוהגת על פי התורה. אם רק נרצה, ואין זו אגדה.

אין פירוש הדבר שיש להאשים רק את היהודים התועים העומדים בראש הממסד והקובעים את הקו השולט ב'חיי הרוח והתרבות'... כל אחד צריך להפנות מבט אל עצמו ולשאול, האם **אני** מוכן לצאת מהגלות שבתוכי? האם אני מוכן לשבור את הכבלים המדומים ולצאת מגולה לגאולה?

כאשר נשיב בחיוב על השאלה הזו, נגלה שהמעבר מגולה לגאולה הוא פשוט מאוד. אין צורך להחליף את המציאות במשהו אחר, אלא להפוך אותה מיניה-וביה, כשם שמוסיפים את האות **א** למילה **גולה** – ה-**א** הרומזת למודעות לה', **אלופו** של עולם – ובכך הופכים את ה**גולה** עצמה ל**גאולה**. נרות החנוכה יאירו במקום החושך עצמו, על פתח הבית מבחוץ, והחושך יהפך לאור גדול. "הַעֵם הַהֲלֵכִים בְּחֹשֶׁךְ כְּאוֹר אֹרֶךְ יְדוֹלִים" במהרה בימינו אמן.

סוד הקשת

מו"ר הרב יצחק גינזבורג שליט"א

מתוך דף 'התחדשות', מעובד מדברי הרב ע"י ניר מנוסי

חנוכה והמלחמה בחכמת יוון

בכ"ה כסלו אנו מתחילים לחוג את חג החנוכה. חנוכה הוא אחד החגים האהובים בישראל, אולם על משמעויותיו הפנימיות של החג מעטים נותנים את הדעת. כולם יודעים שחנוכה מציין את נצחון בני ישראל על היוונים, ובפרט את הנס שארע בבית המקדש: לאחר שהיוונים טימאו את כל השמנים, נתגלה פך שמן טהור קטן, שבאורח פלא הצליח להדליק את המנורה למשך שמונת הימים שנדרשו להפקת שמן חדש. אבל מה המשמעות העמוקה של המלחמה ביוון ושל נס פך השמן, וכיצד היא קשורה לחיינו היום, שנים רבות מאוחר יותר?

והנה, לימוד מעמיק של אירועי חנוכה מלמד שהמלחמה בין היהודים והיוונים היתה בראש ובראשונה מלחמה **רוחנית**, 'מלחמת תרבות' בין שתי תפיסות עולם. בפרט, נסוב המאבק סביב שני **אופני חשיבה** –

מחשבת התורה מול הפילוסופיה היוונית. כך גם יש להבין את נס פך השמן. שמן הוא סמל מובהק לחכמה, וזיהום שמני המקדש בידי היוונים מבטא את האופן בו תרבות יוון העכירה את החשיבה היהודית המקורית וגרמה לנתק בין השכל והאמונה. פך השמן מסמל אם כן תמצית של חשיבה יהודית טהורה החסינה מהשפעת חכמת יוון. לכאורה מדובר בתובנה בודדה ודקה, אך פיתוחה מגלה כי בכחה להסביר רבות.

תיקון החשיבה המערבית

משמעותו של נס חנוכה היא אם כן ההיזכרות בחכמה יהודית אבודה שכביכול נקברה תחת היכולות המחשבה המערבית. אך מה בעצם שלילי כל-כך בחשיבה המערבית שאנו מקדישים חג לנושא המלחמה נגדה? אכן, המדע הניב פירות חשובים ביותר, מהגדלת הידע האנושי ועד פיתוחה של טכנולוגיה מאריכת חיים. אך לא בכך מסתכמת דמותו; לחשיבה המדעית יש גם תוצרי לוואי שליליים ביותר, וסביבם נסוב המאבק בחכמת יוון.

הנוק העיקרי שגורם הרציונליזם המדעי הוא החלשת הצדדים הרוחניים באדם, שמטבעם אינם רציונליים. החלק הבלתי-רציונלי באדם נחלק לשניים: האחד הוא נמוך וקשור ביצרים החייתיים שבאדם, אולם השני הוא גבוה ותופס דברים הנשגבים מבינתו של השכל, אמיתות רוחניות שהן "למעלה מטעם ודעת" בלשון הקבלה. החשיבה הרציונלית מאפשרת לאדם להתעלות מעל יצריו הנמוכים, אך אם הופכים אותה לעיקר היא פועלת להסתיר את צדו הרוחני.

כך למשל המדע מיטיב להסביר את החוקיות הסיבתית לפיה מתנהג העולם, אך אינו נותן כל מענה לגבי משמעותם של הדברים. הוא מגלה סיבות ותוצאות, אך לא טעמים ותכליות. כאשר עיקר ההשכלה שאנו רוכשים היא מסוג זה, אנו מתרגלים לראות בעולם כמעין מכונה סתמית, ועצם היכולת שלנו לשאול שאלות רוחניות הולכת ומתנוונת. התוצאה היא חברת אנשים בעלי שכל מפותח ביותר, אך בעלי נתק פנימי בין שכלם לבין נשמתם.

שורש הבעיה אינו המדע עצמו, שלא נועד לספק הבנה רוחנית, אלא המעמד שהוא מקבל במסגרת התרבות המערבית כסוג החשיבה השלט. מסיבה זו, נצחון חכמת יוון אין פירושו ביטולה אלא הפיכתה לכלי שרת בידי השקפת עולם מלאה יותר, המטפחת את הצד הרוחני באדם ואת הקשר שלו עם בוראו.

מזל כסלו: הקשת

היהדות כידוע אוסרת פניה לימנחשים' למיניהם, כולל אסטרולוגים. עם זאת, היא כן מכירה בכך שבאסטרולוגיה צפונה חכמה מסוימת, ושהתבוננות בסימניו של כל חודש מגלה איכויות רוחניות הקשורות בו. כל עוד זוכרים שסמלים אלו מוגבלים וחלקיים, ניתן להפיק מהם ידע רוחני.

והנה, מזלו של חדש כסלו – הקשת או הקשת – נושא מספר משמעויות, שכל אחת מהן מאירה פן אחר במלחמה בחכמת יוון. ראשית כל, קשת הוא כמובן כלי נשק. מאפיינם היחודי של חצי הקשת, בניגוד לחרב, הוא שהם פועלים למרחק ושלא ניתן לכוונם. אפשר לומר שהקשת היא נשק של אמונה – יורים את החץ, וצריך לבטוח בה' שיביאו ליעדו. לכן דרשו חז"ל שקשות היא סמל לבקשות התפילה, שאף הן נזרקות לחלל האויר מבלי לדעת מתי ואם ייענו. תפילה נשענת על האמונה כי ההכרח הסיבתי של חוקי הטבע אינו מוחלט, וכי הקשר בין האדם לאלוקיו יכול לגבור עליו. תפילה היא איפוא הנצחון הראשון על המדע, הכפירה בתמונת העולם הדטרמיניסטית שהוא מייצר לפיה האדם הוא קרבן נסיבות חיו.

המשמעות השניה היא של הקשת בענן. הקשת בענן היא סמל הברית שכרת ה' עם נח, שלפי אחד החישובים נכרתה בראש חודש כסלו. סמל זה מעלה אותנו מעל דימוי המלחמה אל משהו רוחני יותר – קשר עם ה'. מראה הקשת מזכיר כי היקום אינו סתמי וחסר תכלית. חוזה בלתי-כתוב כמו קושר את העולם עם משהו מעבר לו, ומובטח כי הוא לא יסתיים בכליון אלא תמיד תיוותר תקווה לשיפורו. דימוי הקשת מבטא אף הוא נצחון על המדע, המצייר את העולם כחסר פשר וכנידון לכליה.

המשמעות השלישית והגבוהה ביותר חבויה בדרשת חז"ל על הפסוק "את קשתי נתתי בענן", לפיה 'קשתי' פירושו "דבר שהוא מוקש לי" – משהו שניתן להקיש ולהסיק ממנו לגבי ה'. הקשת היא סמל לה' עצמו: כשם שכל צבעי הקשת הם אור לבן אחד שהתפרט למספר גוונים, כך כל פרטי המציאות מקורם בה' והם רומזים אליו. מעבר לפנייה אליו בתפילה, מעבר אפילו לאמונה כי הוא מנהיג את עולמו בצדק ובטוב, ישנה האמונה הוא נוכח בכל פרט בעולם באופן של השגחה פרטית. דבר זה הוא התיקון העמוק ביותר של המחשבה המדעית, הגורסת כי פרטי החיים הינם בחשבון אחרון חסרי משמעות.

המחשבה המערבית משגשגת ופורחת, וכמוה כאימפריה היוונית של פעם, בזמן שחכמת היהדות נדמית לעתים חיוורת לעומתה. נס פך השמן בא להזכיר לנו כי רב הנסתר על הגלוי, ושכחה של היהדות להאיר תחומים רבים, אפילו חכמת יוון עצמה.

אמונה טהורה בחנוכה

ערוך מדברי מו"ר הרב יצחק גינזבורג שליט"א

בחנוכה חוגגים את מציאת פך השמן הטהור שידי היונים לא טמאוהו, ואת נס דליקתו שמונה ימים. מאבק יון-ישראל הוא בין חכמת יון לחכמת ישראל, ופך השמן הטהור מבטא מה שלמעלה מהחכמה האנושית, למעלה מהמאבק ומיכולת המגע-הוויכוח המטמא של חכמת יון. החסידות מלמדת שפך השמן הוא **החכמה האלקית** הפנימית, חכמת הסוד שיסודותיה באמונה (אותה לא מסוגלת חכמת יון להשיג ולטמא במגעה).

פך קטן הדולק שמונה ימים הוא דוגמה מובהקת ל"אורות דתוהו בכלים דתיקון": אור גדול ומרוכז שטבעו להמצא בכלי מועט, בפך קטן, שהנה נמצאו לו כלים-נרות רבים להאיר בהם. בפנימיות, היחס בין האמונה שמעל לחכמה לבין החכמה, מתברר יפה במשקפי התוהו-תיקון:

תוהו: פתי יאמין לכל דבר

לכאורה, האמונה נעלית לגמרי מהשכל, ואינה נמדדת בכלי החכמה. כשרוצים לצאת מתחום מגע החכמה, מחשש שחכמת יון (-החקירה הפילוסופית) תפגום ותטמא את הדברים, מעלים את הדברים לכלל אמונה מחויבת, ללא מקום לדיון שכלי. אכן, אמונה שאיננה נמדדת בהגיון אנושי יכולה לחול על כל דבר. ללא בירור השכל לא תהיה האמונה טהורה ואמיתית בלבד, שהרי "פתי יאמין לכל דבר"^א – אמונה עיוורת עלולה לכלול אמונות טפלות לצד אמונת האמת.

האמונה העיוורת היא כח תוהי שאינו מוגבל ומרוסן על ידי כל הגיון אנושי. הדבר מאפשר אמנם פעילות במסירות-נפש, ללא הטלת ספקות וללא עיכוב ועידון השכל, אך הנכונות 'לוותר' על השכל ולהתעלות מעליו מסתכנת באמונה הסוטה ממטרתה, באין דרך לעמוד על הטעות. המקבל אמונה ללא חוש הבחנה, 'זוכה' בצדה ל'חבילת' אמונות טפלות. האמונות הכזביות גורמות לדרך פעולה קלוקלת, לפחדים ולדמיונות. כשמתברר השקר שבאמונה הטפלה, נגרם משבר בכלל האמונה (כשם שבמשבר אמונתה הטפלה של חוה לגבי איסור הנגיעה בעץ הדעת, התפוגגה גם אמונתה, האמיתית, בעצם איסור האכילה^ב).

^א משלי יד, טו.

^ב רש"י בראשית ג, ד.

תיקון: ניכרין דברי אמת

אמונה מתוקנת אינה על-שכלית לגמרי, ומאפשרת כח בירור מסוים לגבי תוכן האמונה. גם אם החכמה איננה 'אוחזת' באמונה בשלמות, הרי שבאינטואיציה של השכל האנושי "ניכרין דברי אמת"³. אמונת התיקון מופנית רק כלפי המבורר וניכר כדבר אמת – דבר השומר מפני משברים ופעולות מוטעות, אך מגביל במקצת את האמונה. אמונה המותנית ב"ניכרין דברי אמת" חלה רק על הקרוב לשכל, ופלא של ממש אינו נתפס בה. גם עוצמת וודאות האמונה, הגורמת להתמסרות מוחלטת, מוגבלת מחמת הנכונות להעמיד כל פרט במבחן שכלי-תודעתי⁷.

אורות דתוהו בכלים דתיקון: בהמות הייתי עמך

אמונת-דתוהו חיובית היא "ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך"⁸, ותוצאתה היא (כהמשך הפסוק) "ואני תמיד עמך". כשאמונת הַבְּעַר, החסר כל ידיעה, היא "עמך" – עם ה' – גורמת היא לתוצאה חיובית של "ואני תמיד עמך". אמונה זו היא אמונת-דתוהו, אמונה חייתית כ"בהמות", אך אין היא כוללת בתוכה אמונה טפלה וכולה מופנית אל ה'-אלקים-אמת. הכיצד?

במצב המשיחי – מצב של "אורות דתוהו בכלים דתיקון" – עוצמת האמונה התוהית ותחולתה המוחלטת, חלים על יעד מבורר וראוי, הנקבע לפי כלי המדידה של התיקון – "ניכרין דברי אמת". כלומר: אור האמונה העצום והתוהי מתרכז ומתמקד ב"פך קטן" – פרט מסוים הניכר ללב ולמח כדבר אמת. מפרט זה מתפשטת האמונה להאיר את הכלל אליו משתייך הפרט המבורר, ולגבי כלל זה מתנהג האדם כ"פתי יאמין לכל דבר".

ולשם המחשה: בעל-תשובה מזהה דבר הניכר לו כאמת אלקית ומתקשר בכך לאמונה בתורת ישראל, מתוך כך הוא מאמין בכל דברי התורה, ללא בירור לגבי כל פרט ופרט. ועוד דוגמה: חסיד הוא "פתי יאמין לכל דבר" לגבי הרבי שלו, אך הדבר בא רק בעקבות חוש ה"ניכרין דברי אמת" באמצעותו בחר להתקשר לרבי זה [למעשה, בכל דבר במציאות יש גרעין אמת, שבלעדיו לא היה קיום לדבר. חוש ה"ניכרין דברי אמת" כולל גם תחושה האם יש לנהוג ביחס לאותה נקודת אמת באופן של "להוציא יקר מזולל"⁹ – לגאול את ניצוץ האמת משביו – או שהאמת המאירה היא "פרט שיצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו"¹⁰].

לסיכום: האמונה המשיחית – בעלת אור התוהו הרב – מתבטאת ומאירה דרך כלים-נרות רבים ומתוקנים. האמונה העזה, שתחילתה ריכוז ומיקוד בכלי מתוקן, בונה לעצמה גם בהמשך מערכת כלים מרובה ומגוונת – חכמה פנימית ונסתרת (שלמעלה מחכמת אנוש). חכמת האמונה היא חכמת הקבלה והחסידות, הממחישה וממשיכה אור של אמונה תוהית בכלים שכליים. במצב זה החכמה לא ממעיטה את האור, אלא מרכזת ומגלה אותו, כך שבכל נר (= 250) – כלי שכלי פרטי – מרוכז אור גדול (= 250) של אמונה.

³ סוטה ט, ב.

⁷ הכלל "ניכרין דברי אמת" מופיע לראשונה אצל דלילה, המבררת בעזרתו את דברי שמשון ומזהה מתי ניתן להאמין לו. כח התיקון – בקליפה – מגביל ומנטרל את כח שמשון, דמות התוהו העיקרית בקדושה (ה"משיח דתוהו").

⁸ תהלים עג, כב.

⁹ ע"פ ירמיה טו, יט.

¹⁰ מ"ג מידות שהתורה נדרשת בהן.

מוסיף והולך או פוחת והולך

ביאור במחלוקת בית הלל ובית שמאי
מעובד מדברי מו"ר הרב יצחק גינזבורג שליט"א

יש בגמרא (שבת כא, ב) שני טעמים למה בית שמאי אומרים פוחת והולך ובית הלל מוסיף והולך – או שטעמם של בית-שמאי כנגד הימים הנכנסים וטעמם של בית הלל כנגד הימים היוצאים, או שטעמם של בית שמאי "כנגד פרי החג" וטעמם של בית הלל משום ש"מעלין בקדש ואין מורידין".

והנה רש"י כותב לפי הטעם הראשון, "כנגד ימים הנכנסין" – "העתידים לבוא", ועל "כנגד ימים היוצאין" – "שיצאו כבר, וזה שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין". הרבה אחרונים שואלים למה רש"י צריך להוסיף את "וזה שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין". ולכאורה ההסבר הוא פשוט (אם כי לא ראיתי מי שכתב כך), שכיון שמדליקים את הנר עוד לפני הלילה – עוד בבין השמשות, ובמיוחד בערב שבת שמדליקים דוקא לפני השקיעה – אזי קשה, איך אפשר להדליק נר על יום שעוד לא התחיל? לדעת בית שמאי זה מובן, כי ממילא מדליקים לקראת העתיד, הימים הנכנסים, ולכן גם היום שעוד לא התחיל נמנה בימים הנכנסים. אבל לדעת בית הלל לכאורה זה לא כל כך מובן. ולכן רש"י הוצרך לומר שהיום שהוא עומד בו נמנה עם היוצאין.

נדייק, המלה שרש"י משתמש בה היא "עומד", ואצל הראשונים – כמו הרד"ק – "עומד" זה שם נרדף ללשון הווה. כלומר, אע"פ שהיום לא התחיל, ואע"פ שזה עדיין יום שישי, לפני השקיעה, בכל זאת אני כבר נחשב נמצא שם, 'עומד' שם. אבל החידוש הוא לא רק שאני עומד ביום הזה, אלא גם שהוא נמנה עם היוצאים! אך באמת מה הטעם בזה? לכאורה בית שמאי מובנים יותר, שהם מונים את כל הימים העתידיים ביחד, אבל לבית הלל שמחשיבים רק את הימים שכבר 'נכנסו', כיצד היום שעדיין לא התחיל כבר נחשב מהימים הנכנסים? במילים אחרות נשאל כך: מובן שיש מחלוקת אם להסתכל על הימים הנכנסים או על הימים היוצאים, אבל יש כאן ויכוח נוסף לגבי היום הקרוב, האם הוא עצמו נחשב מהימים הנכנסים או הימים היוצאים – ומה הטעם בזה?

נאמר במלים פשוטות: בית הלל מרגישים את ההווה כחלק מהעבר ואילו בית שמאי מרגישים את ההווה, המתהווה והולך, כחלק מהעתיד. כלומר, המחלוקת היסודית היא בנוגע להווה, על הגדר של ה'עכשיו', האם הוא חלק מהעתיד או חלק מהעבר.

הדבר מקביל לשתי אפשרויות ביחס לתקופה שלנו עכשיו, סוף הגלות ותחילת הגאולה. ההסתכלות של בית שמאי מתאימה לביטוי של הרבי "לחיות עם משיח" – לחיות עכשיו עם העתיד ממש, ההווה הוא כבר חלק מהעתיד. אבל לפי בית הלל אני חי "להביא לימות המשיח" (ר"ת הלל). זה הבדל דק: שניהם חושבים על משיח, אבל יש אחד שכל מה שפועל בעולם זה "להביא לימות המשיח" (גם זו הוראה של הרבי), ויש ראש קצת אחר (שבדרך כלל אין הבחנה ביניהם), של "לחיות עם משיח", וזה בית שמאי.

יש שיחה של הרבי שבית שמאי סוברים שצריך להקפיד לשרש אחר העלם הרע (כמו בהלכה לגבי מצות איבוד עבודה זרה בארץ ישראל, שצריך לשרש אחריה), ואילו בית הלל סוברים שאי אפשר וממילא לא דורשים ממש לשרש אחר העלם הרע (בדומה לאיבוד ע"ז בחו"ל). מי שהעיקר אצלו זה "סור מרע" חייב לשרש גם אחר העלם הרע, ומי שהעיקר אצלו זה "עשה טוב", ועל ידי ה'עשה טוב' ה"סור מרע" יקרה מעצמו, לא מחייב אותך כרגע שבראש מעינותיך יהיה כל הזמן לשרש אחר העלם הרע. גם זה מתקשר למחלוקת ביחס לתפיסת ההווה – אם אני חי בראש עתיד, לכתחילה גמור, אז צריך לשרש עד הסוף אחר הרע הנעלם. אבל אם הווה הוא חלק מהעבר, אז יש מקום לתפיסה 'בדיעבדית' כביכול שמתייחסת רק לרע הגלוי.

והמחשה לזה בנוגע אלינו: אדם גדל ביגריסא דינקותא' עם כל מיני תפיסות והשקפות, וכשהוא גדל הוא מגלה שיש בזה טעויות וצריך לבנות מחדש תפיסת עולם מתוקנת. זה בעצמו דבר לא קל, אבל אחר כך באה

השאלה עד כמה צריך לשרש אחר הדעות האלה. לפי בית שמאי, צריך לשרש שלא ישאר שום "שרש פורה רוש ולענה" של הדעות הקודמות, אבל בית הלל יותר מתונים וסלחנים; ודאי שכל מה שהאדם יודע ומבחין מהרע הגלוי, צריך להוציא מהמחשבה, אבל אין צורך לשרש' בזמן הזה. כי אנחנו עדיין בהווה ששייך לעבר. אנחנו עוד לא בהווה ששייך לעתיד, שזו עיקר מחלוקת ב"ה וב"ש.

העלם שישנו במציאות והעלם שאינו במציאות

במקום אחר בארנו על ההסבר הידוע בשיטות בית הלל ובית שמאי – לפי העקרון של "אזלינן בתר בכח" ו"אזלינן בתר בפועל". והסברנו שלפי בית שמאי, עד כמה ש"אזלינן בתר בכח", הרי מדובר על כח (פוטנציאל) שהוא "העלם שישנו במציאות", שנקרא גם "מקיף קרוב". ואילו בית הלל קשורים ל"העלם שאינו במציאות" – מדרגה יותר גבוהה, שדוקא הוא המשתקף ב"פועל ממש".

הנהגה הדיוק ברש"י אצלנו אומר את זה הכי יפה שיכול להיות. בית שמאי מתייחסים לעתיד של "העלם שישנו במציאות", "מקיף קרוב" שניתן לעבוד ולממש אותו במציאות, להכניס אותו לתוך תחום התפיסה שלי (כמו הביטוי בחסידות 'המשכת מקיפים לתוך פנימי'). לכן היום הזה, שמתחיל עוד מעט, הוא נחשב כחלק מימי העתיד, כיון שהעתיד הוא עתיד שמוכן ועומד להתממש. אבל בית הלל מתייחסים לעתיד שהוא בבחינת "העלם שאינו במציאות", ולכן העתיד מחולק מההווה. ההווה, היום הזה שתיכף יכנס, הוא "העלם שישנו במציאות", ולכן הוא נחשב כבר מ"ימים היוצאים" ולא חלק מהעתיד. אי אפשר לכלול את ההווה, העלם שישנו במציאות, עם המחר, שהוא העלם שאינו במציאות.

נאמר את הווארט הזה בלשון של קבלה: האריז"ל אומר שיש שני מקיפים, מקיף קרוב ומקיף רחוק – לקרוב קורא מקיף חוזר ולרחוק מקיף ישר (אמנם בחסידות הביטויים בדיוק הפוך, ואכמ"ל). המקיף החוזר של האריז"ל, המקיף הרחוק, מתרחק מהפנימי והמקיף הקרוב, ועולה ונדבק לתחתית העיגולים, ובינו לבין המקיף הקרוב יש את כל העולמות וכל הפרצופים שבאמצע (ואין כאן המקום להסביר).

כאן יש דוגמה יפה לחבר בין דברי האריז"ל להלכה: לדעת בית הלל המקיף הרחוק מתרחק מהיום שאני עומד בו, קטגוריה בפני עצמו – הוא העלם שאינו במציאות, ולכן איני יכול להדליק בשבילו נר (משהו מוחשי, מציאותי, שאפשר לכל היותר להדליק בשביל העלם שישנו במציאות). אז המקיף הקרוב, היום שאני עומד בו, מתחבר עם הפנימי – עם מה שכבר היה.

ולמעשה, הרבי מאד רצה שכבר נגיע לימים בהם נפסוק את ההלכה כבית שמאי, כי אז הכל יהיה במציאות, ואז אפשר לחיות עם משיח ממש, ורק צריך לפקוח את העינים ולראות ש"הנה הנה משיח בא" בפועל ממש, וכבר לא בהעלם שאינו במציאות, מקיף חוזר שמתרחק מהמקיף הקרוב ומהפנימי ממש. אמנם, דא עקא, שבינתיים אנחנו פוסקים כבית הלל ב"מהדרין מן המהדרין", אבל כבר צריך להכין את הראש ל"לחיות עם משיח" (ולא רק "להביא לימות המשיח").

מהתוועדות כ"ט כסלו תש"ע – עוד יוסף חי, יצהר.

חידוש הקודש

הרב יצחק שפירא שליט"א

חנוכה הוא **אחרון החגים** שנקבעו והתקבלו בישראל, והוא המאיר לנו בחשכת הגלות הארוכה עד בוא המשיח. לכן ניתן לומר שחנוכה הוא החג האקטואלי ביותר עד עת קץ, ובכל שנה עלינו להתעצם מחדש עם מהותו של החג הזה ולהדליק שוב את אורו הנצחי.

המאבק עם **יון** הוא אכן אקטואלי ביותר, שכן גם לאחר **שמלכות** יון נעלמה הרי **תרבות** יון ו**חכמתה** היא שעמדה בבסיסה של מלכות רומא שבאה אחריה, והיא גם העומדת ביסודה של "התרבות המערבית" המודרנית לגווייה וגלגוליה עד עצם היום הזה.

הקודש בעולם

ובכן, על מה נסוב המאבק עם יון? לב העניין הוא המלחמה על **הקודש**. היוונים חיללו וטמאו את המקדש, וגזרו על שבת, ברית מילה וקידוש החודש. גם הפגיעה בבנות ישראל תופסת מקום מרכזי, וכנראה היתה גורם משמעותי לפרוץ המרד. כל אלו מייצגים את הקודש בכל המישורים שהוא מופיע: הקדושה במימד **המקום** – בבית **המקדש**; הקדושה במימד **הזמן** – בשבת ובראש חודש; והקדושה במימד **נפש האדם** – בקדושת הברית של בני ובנות ישראל. אלו הם שלשת מימדי המציאות – הנקראים בתורת הסוד "עולם, שנה, נפש" – ובכולם נלחמו היוונים מלחמת חורמה.

היוונים מתכחשים לעצם קיומו של מושג הקודש. הקודש הוא **נקודה עצמית** שאינה יכולה להווצר ממאמץ אנושי, גדול ככל שיהיה, אלא משהו אלוקי הנברא יש מאין. דבר קדוש הוא משהו **שהתייחד** משאר הדברים, הובדל והופרש, מוכן ומזומן לתכלית מיוחדת. הקודש נובע **מבחירה** של ה' המתערב כרצונו במציאות העולם, "**אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ**": בוחר בישראל עם קדוש מכל העמים, בוחר בארץ הקודש ובירושלים עיר הקודש מכל המקומות, ובוחר בשבת קודש ומועדי קודש, "ברוך אתה ה' **מקדש השבת** **ישראל והזמנים**". לכן הקדושה מתבטאת **בהבדלה**, "המבדיל בין קודש לחול, בין ישראל לעמים, בין יום השביעי לששת ימי המעשה", "**הַבְּדִלְתָּ וְקִדְשָׁתָּ** את עמך ישראל בקדושתך".

באמונת ישראל, **הקודש** קשור **בחידוש**. כשם שה' **ברא** את העולם ברצונו וחדש אותו יש מאין, כן ה' **בוחר** בנו מכל העמים ו**מקדש** אותנו. הבחירה של ה' יוצרת משהו חדש, קדוש, ומכח זה גם ההכרה והבחירה שלנו יכולות ליצור משהו חדש באמת, "ישראל מקדשים את הזמנים".

החושך היווני

לעומת זאת, באה חכמת יון וטוענת ש"**העולם קדמון**" בלי ראשית, הגלגל סובב תמיד ו"עולם כמנהגו נוהג", "מה שהיה הוא שיהיה ואין כל חדש". אין אפשרות לחידוש אמיתי, וממילא אין מציאות של קודש. האדם בשכלו יכול רק **להכיר** יותר טוב את המציאות אבל לא לחדש ולקדש.

לפי תפיסת יון, אין משהו **יחודי** המובדל בעצם מכל השאר. בכל שורר **שוויון**; כל בני האדם שוים ביסודם, כל הזמנים שוים וכל המקומות שוים, כולם נמצאים על אותו המישור ואין הבדל מהותי ביניהם, שהרי החושים והשכל אינם רואים הבדל כזה. לכן היוונים אינם רוצים להשמיד את עם ישראל מבחינה פיזית, כהמן בשעתו, אלא **לבוול** אותו, לפרוץ את הגדרות המשוניות שלו ולהפוך אותו לעם ככל העמים, עם נורמלי!

אך באמת התורה השוויונית הזו **מחשיכה** את העולם, "חושך זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל", ומטביעה אותו "ביון מצולה" – בבוץ טובעני ללא אחיזה של משהו יציב באמת. האור האמיתי הוא משהו אלוקי מוחלט ויציב, "תורה אור" שלעומתה חכמת האדם עם כל יופיה היא עדיין חשוכה ויחסית.

כהניך הקדושים

מול פריצת הגדרות ומבול הטומאה היוני, המאיימים לחלל כל קודש, קמו בני חשמונאי ה**כהנים**. "כהניך הקדושים" הם הרגישים ביותר לקדושה, הם המופקדים על עבודת הקודש ושמירתו, ועליהן לשמור על **יחוס** מדוייק המשמר את שלשלת הכהונה מאהרן הכהן הנבחר בידי שמים, "וַיַּבְדֵּל אֱהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוּ קִדְשׁ קִדְשִׁים הוּא וּבָנָיו עַד עוֹלָם".

גם כאשר מלכות יון מצליחה לטמא ולטמטם את המעגלים החיצוניים, ה**כהנים** מצליחים למצוא את **נקודת הקודש הפנימית** שלא חוללה – "מצאו פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול". זוהי נקודת הקודש הנסתרת שיד אדם אינה יכולה לגעת בה, ולאחר שמתגלה הקודש הזה אזי בדרך נס הוא מתרבה ומתפשט ומאיר עוד ועוד ועוד.

וכמו בימים ההם כן בזמן הזה: תיקון אמיתי חייב לעסוק במפורש ובמכוון בנושא הקדושה. ההבדלה בין קודש לחול ובין ישראל לעמים היא היסוד הגדול שכל הבניין נשען עליו. קדושת הכהונה, קדושת היחוס וקדושת הברית – אלו אבני היסוד שעם ישראל בנוי עליהם, והיום יותר מתמיד צריך לטפח ולייקר את מושגי הקדושה הללו. זוהי עצם-הלוז ממנה נשוב ונתחיה, עם קדוש בארץ הקדושה לאור התורה הקדושה, עד לבניין בית המקדש ולאור חדש על ציון.

* בשולי הדברים נזכיר שלמעשה המדע המודרני כיום מפריך כמה מהנחות היסוד של חכמת יון. מתברר שהטבע אינו כל כך חומרי ואחיד, לא הכל צפוי וידוע מראש כמו במעגל סגור (דטרמיניזם), וככל שמעמיקים לחקור בשיתין של המציאות מגלים שיש הרבה מקום להפתעות; בתשתית היש אנו פוגשים לפתע אֵין, ואף מתברר שבחירת האדם משפיעה על עצם הקיום. מכאן כבר קרובה יותר הדרך להגיע ל"אורחא דמהימנותא", לאמונה בבבריא רצונית ובהשגחה פרטית, והדברים ארוכים.

ההכרעה החשמונאית

הרב יצחק שפירא שליט"א

ימי החנוכה חלים בזמן שאנו קוראים בתורה את פרשות יוסף ואחיו. וכבר כתב השל"ה הקדוש שודאי ישנו קשר בין מועדי השנה לבין הפרשיות שאנו קוראים בתורה באותו הזמן, "כי בודאי גלגול המועדים של כל השנה... בכולן יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן, כי הכל מיד ה' השכיל. וענין יוסף יהיה גם כן במלכות חשמונאי בימי יון...".

מפרשת וישב מתחיל פרק חדש בתולדות ישראל. לאחר הביירוים בזרע אברהם ובזרע יצחק – בירוים אשר במהלכם "נפלטו" החוצה ישמעאל ועשו – מתחיל כעת להבנות "בית ישראל" מזרע יעקב אבינו, שנים עשר שבטי י-ה. אך המאבקים עדיין נמשכים, וכעת הם **בתוך** בית ישראל, בין יוסף לאחיו.

המאבק הפנימי הקשה בין יוסף לאחיו, מזכיר מבחינה מסוימת את ימי מלחמת בני חשמונאי במלכות יוון – שהרי אז, לצד המלחמה ביוונים התנהל גם מאבק פנימי קשה בתוך עם ישראל (מאבק שעליו אנו יודעים בעיקר מן "הספרים החיצוניים").

ההכרעה החשמונאית

כידוע, בתקופה שלפני פרוץ המרד, חלק ניכר מעם ישראל קלט את "תרבות" יוון והושפע ממנה, אם מעט ואם הרבה. אותם המתיוונים לא חפצו כלל למרוד במלכות יוון האדירה, וחלקם אף המשיכו לעמוד לצד היוונים באופן פעיל גם במהלך שנות המלחמה והמאבק.

על הרקע הזה, נבין את גודל האחריות שלקח על עצמו מתתיהו החשמונאי. כמובן שאין זה פשוט לקום ולהכריז מלחמה על מלכות יוון השולטת, המעצמה הגדולה שמצודתה פרושה על כל האזור ואשר לרשותה צבא גדול וחדיש. אך ההכרעה הקשה שבעתיים היא על עצם היציאה למלחמה במצב כזה, כשחלק גדול מעם ישראל מזדהה למעשה עם היוונים.

משפחת בני חשמונאי לוקחת כאן על כתפיה את ההכרעה העקרונית לצאת למלחמה ביוון בשם עם ישראל כאשר בפועל אין גיבוי צבורי רחב למלחמה הזו מצד בני ישראל עצמם!

מקור הכח

ומהיכן לוקח מתתיהו את העוז והסמכות לפתוח במהלך הזה, בו הוא "מסבך" את עם ישראל כולו?

בעיני מתתיהו ובניו, ברור לגמרי היכן "מרכז הכובד" של עם ישראל. המושג "עם ישראל" איננו סך-הכל של היהודים החיים כאן היום, כפי מחשבותיהם ורצונותיהם. מה למעשה רוצים היום היהודים – זאת ניתן לקבוע על-פי סקרי דעת-קהל אשר יתנו תמונת מצב נאמנה שלפיה אפשר גם לעשות ממוצע משוקלל וכו'... אבל האמת היא שכל היהודים החיים כאן היום, כפי שהם, אינם אלא פרטים של עם ישראל, הם שייכים לעם ישראל ולא העם שייך להם!

נקודת הכובד של ישראל נקבעת לפי אמת אלקית, מאת ה' יוצר הכל ונותן התורה, והיהודים הם אלו שצריכים "להתיישר" לפי האמת הזו. לכן יכולים בני חשמונאי, הכהנים הקדושים, הנאמנים לה' ולתורתו, למצוותיו ולמקדשו – לפעול בשם עם ישראל ולייצגו. רוח ישראל שמורה כעת ביד החשמונאים כאותו פך השמן הטהור המונח בחותמו של הכהן הגדול.

כך גורר מתתיהו את עם ישראל לעימות עם המעצמה היוונית ותרבותה, בשעה שבפועל רובו של העם פוסח עדיין על שני הסעיפים. וכך גורר מתתיהו את עם ישראל גם להתנגשות פנימית, כאשר ההולכים אחר תרבות יוון משתפים פעולה עם המלכות נגד הכהנים המורדים.

הנצחון – על מלכות יוון

אכן, לאחר כל הדברים האלה, נשוב ונזכיר לעצמנו כיצד מתקבע חג החנוכה ונצחון החשמונאים לדורות על ידי חז"ל. כל המאבק הפנימי מול המתיוונים מוסתר כמעט לגמרי, מודחק בקרן זווית, ונצחון החשמונאים מונצח אך ורק כנצחון על היוונים! "בימי מתתיהו... כשעמדה מלכות יוון הרשעה על עמך ישראל להשכיחם תורתך... ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם, רבת את ריבם, נקמת את נקמתם, מסרת גבורים ביד חלשים...". – ההלל וההודאה באים על השחרור מעול מלכות יוון בלבד, להודות על הכנעת היוונים הזדים הרשעים.

הוי אומר, למרות שהתפתח כאן גם מאבק פנימי – בו נאלצו החשמונאים להתעמת עם תומכי יוון מבית – הרי שהדמיון בין היוונים למתיוונים הוא חיצוני בלבד, ובאמת תהום עמוקה מבדילה ביניהם. למרות הכל, נשארים ישראל כולם אחים והמאבק הפנימי אינו דומה כלל למלחמה ביוון. מלכות יוון נושאת את התרבות הטמאה שנגדה אנו נלחמים, אך היהודים המתיוונים נגררו אחרי תרבות זו שבאמת באה להלחם גם בהם! גם אם בפועל נאלצנו להתעמת עם המתיוונים, הרי לאמיתו של דבר ולעומקו של דבר נמצאים החשמונאים והמתיוונים גם יחד באותו הצד של המתרס מול מלכות יוון הרשעה.

את עקרונות המאבק הפנימי בתוך העם – חריף ככל שיהיה – ניתן ללמוד כבר מיוסף הצדיק, הוא יוסף שגם כשנאלץ להתעמת עם אחיו הרי מגמתו היתה התיקון והבנין, להביא את האחים להכיר בטעותם ולחזור למוטב.

כעת יאירו לנו גם נרות החנוכה באור חדש. בפנימיות התורה מבואר שנרות המנורה הם הם **נשמות עם ישראל**. והנה בתחילה אמנם נדמה שרק למיעוט קטן ומבוטל מנשמות ישראל נמצא שמן טהור היכול להאיר במקדש – אך בהמשך מתברר שבשמן הזה קיים "אור זרוע" להדליק ולהאיר את נשמות ישראל כולן בשמן טהור לפני ה' תמיד.

חנוכה באור המקדש

ר' עודד כי טוב נ"י

מתוך הפרק "כסלו במקדש", מסדרת המאמרים "המקדש בשנה"

א. "הנרות-לעולם"

דומה כי ימי כסלו וחג החנוכה אין כמותם נאים לקרב את המקדש אל הלבבות, אין כיוצא בהם מיטיבים ומעמיקים להחדיר את אורו של מקדש אל סדקי הנפש הישראלית. זיום הצנוע של "הנרות הללו" – שנמסך בהם מנוגה נרות מנורת המקדש – מיישב את האורות בכלי הנפש בקנין שלם, בקביעות גמורה שאין אחריה כלום.

"אחרון אחרון חביב", לפיכך חיבה יתירה נודעת לו לחג החנוכה, האחרון לכל מועדי השנה^ה. ה"זכרון החיי", התמונה האחרונה השמורה בלב העם מתפארת המקדש בבנינו גנוזים בחג הזה הקרוב לנו בזמן יותר מכל שאר החגים, ודרכו אנו ניאורים באורות הקדומים יותר – אורות שאר המועדים ש"ניתנו להכתב"^ב. הנרות הללו הם לנו מבטח העוז שלא תמוש התורה הזאת מפינו ומפי זרענו וזרע זרענו עד עולם, כלשון רבותינו ז"ל "הנרות – לעולם"^ג, ואפילו כל המועדים בטלים נרות המצוה אינם בטלים וסופם שיגיהו אור חדש גם על שאר המועדים.

וכך אתה מוצא בדורותינו שאפילו מי שנתרחק הרבה ויצא לו לדרך אחרת, אם אך לא נעקר מפיו שם ישראל, שמורה בלבו "פינה חמה" לחג החנוכה. בין שהיא מתלבשת בתחושה לאומית, בגבורה, ביופי או בחכמה וכשרון – לעולם יהודית היא ולפיכך – נקודת קדש היא, חתומה בחותם ישראל, ממלכת כהנים וגוי קדוש, לא מטומאה בטומאת גויי הארץ ולא אטומה בטמטום ניכורם, וממילא מובטח לה שתהא מוסיפה והולכת, כי מעט מן האור דוחה הרבה מן החשך.

מצות חנוכה הרי נותנת מקום בתוכה לחילוקי דרגות – "נר איש וביתו"; "נר לכל אחד ואחד" ונר מוסיף והולך לפי מספר הימים, גם אם הללו מהדרין מן המהדרין והללו מסתפקים במועט, הכל יוצאים ידי חובתם, ופעמים שהנר האחד נוצץ ומזהיר יותר מן הנרות הרבים – כי כן נלחם הוא על נפשו באפלה הגוברת מסביב וכמדת הסכנה כך מדת הלהט.

^ההיינו, זה שנקבע אחרון מבחינה הסטורית.

^בכפי שיובא לקמן.

^גבמדרשים בתחילת פרשת בהעלותך, וראה פירוש הרמב"ן שם.

הנה כי כן, קרוב לנו החג, מיודענו הוא יותר מכל החגים, וזאת משום שכל עיקרו בא לעולם בתקופה "מודרנית" – ביחס, לאחר הנתק שניתקה תרבות יון את העולם החדש מן העולם העתיק. בודדה את המודעות מן העל-מודע או שמא מוטב: את **התבונה** המנתחת המתבוננת מרחוק ומבחוץ, מברק **החכמה** החיה המנהירה וסוחפת ומאחדת את הרואה עם מושא ראייתו ומבטלת את ישותו הנפרדת כלפי ההויה הגדולה הזורמת בכל וגורפת הכל. "ומושך – זו גלות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל"²⁰, מלכות יון שהחשיכה את עיני האדם מן הכושר הטבעי לראות מראות אלקים ו"פיצתה" אותו בתבונה אנושית מפותחת. נסתלקו האורות ונתגשמו הכלים הריקים; בטלה נבואה ונתגבש השכל הקר; פסקה התולדה ל"טובת" היופי העקר, וכל עצמם של החיים הפכו למשחק טראגי ונתכנסו להם לבתי תיאטראות ולבתי קרקסאות.

וכשגברה ידם של בית חשמונאי ונצחום ובאו "בני בינה" ותיקנו לנו ימים שמונה, לא באו "לעצור את מהלך ההיסטוריה" ולהחזיר את הגלגל אחורנית, אלא שנגלה להם בתוך החשך המכסה ארץ, פך שמן טהור – נקודת אור מן השארית הנמצאה, ובא נאחזו בכל כוחם עד שמצאה ידם לקשור ולאחות את השבר, "להמשיך" את הקדש אל החולין, את הנס אל הטבע, את אור הנבואה אל הכשר החכמה, את המקרא אל המשנה ואת המטרה אל האמצעים, וכך נשתכנה יפיפיתו של יפת באהלי שם והוסיפה בה לוית-חן בלא שאיבדו הללו את זהותם, חיותם וברכתם.

ב. אור הגנוז

כלפי שאמרנו כי אור החנוכה אור אחרון הוא המוסיף והולך עד נכון היום, ואולם שרשיו נעוצים באור הראשון, שכן לעולם "נעוץ סופן בתחלתן", "האחרון מן הראשון" הוא בא ואין לך דבר המגיע לתכליתו שלא היתה התכלית נתונה בו מראש מקדם – נבוא מעתה להתחקות אחר עקבותיו הקדומים של האור הלזה מראשיתו²¹:

לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל סרחתי, עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים! עמד וישב שמנה ימים בתענית ובתפילה. כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך, אמר: מנהגו של עולם כך הוא! הלך ועשה שמונה ימים טובים. לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים...

והנה ברור הדבר ששמונת ימי חנוכה שתקנו לנו חכמים, כלול וגנוז בהם מחגו של אדם-הראשון שעשאו שמונה ימים בפרק זה לשם שמים, על האורה שכמעט כלתה והנה היא חוזרת ומתחדשת כי כן "מנהגו של עולם כן הוא" מראש מקדם. גם שתי הדיעות "מוסיף והולך" או "פוחת והולך" מוצאות להן כאן שרש ראשון כמובן.

כיוצא בזה אמרו לענין אור של מוצאי שבת:

²⁰בראשית רבה ב,ד.

²¹עבודה זרה ח,א [וראה במאמרו של ר' ישראל אריאל לעיל, שהאריך בעניין זה].

אורה שכרה הקב"ה ביום ראשון, אדם צופה ומביט בה מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקב"ה במעשי דור המבול וכו' עמד וגנזה, והתקינה לצדיקים לעתיד לבא... שנאמר "ואורח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום". ר' לוי בשם ר' זעירא אמר: ל"ו שעות [כמספר נרות החנוכה] שמשה אותה האורה, שנים עשר של ערב שבת וכ"ד של ליל שבת ויומו, כיון ששקעה חמה במוצאי-שבת אמר: אוי לי שבשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וכו' – נתן הקב"ה חכמה בלבו מעין דוגמא של מעלה ועמד והקיש שתי אבנים זו בזו ויצא מהן אור וברך עליה. זה הוא שכתוב "ואומר אך חושך ישופני – ולילה אור בעדני". יג

– גם כאן הקשר לאור החנוכה ברור כשמש: האור מופיע כאן בליל שמיני לאחר שכבה אור שבעת הימים (וכן חנוכה השמיני לאחר שבעת מועדים שבמקרא – פסח, שבועות, סוכות, שמיני עצרת, ראש-השנה, יום-הכפורים, ופורים – שכמעט בטל אורם עם שפסקה הנבואה ופשטה מלכות יון), ונתן הקב"ה חכמה בלבו מעין דוגמא של מעלה – זיק של תבונה ליצירה אנושית ראשונה שנתחברה אצלו וזוהתה עם החכמה האלוקית בבריאה הראשונה – בריאת האור הראשון "במוצאי שבת" ליל ראשון לבריאה. וחזר השמיני להיות ראשון אחר שכמעט נשה וניתק.

ואותו האור הראשון שנגנז, היכן גנזו? – בתורה גנזו וגילה סודו לחכמי תורה-שבעל-פה⁷ המביטים בתורה ומגלים בה בה תדיר אור חדש, וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש הן הן הדברים הגנוזים מכבר בתורה שניתנה למשה בסיני. וכן **המשנה** שתחלת יסודה מימי חשמונאים, אעפ"י שהיא יצירה אנושית בשכל אנושי כמדת יון, לא ספר מנותק הוא ח"ו, כי כן "תנא – אקרא קאיי" (=על המקרא הוא עומד) כדברי חכמים בתחלת הש"ס⁸, כל בנין תלמודו מבוסס על המקרא שממנו הוא יוצא ואותו הוא בא לשרת.

וכן נודע כי חנוכה חג **השמן** (כאותיות **שמנה, מנשה ומשנה**) שבו תם מסיק הזיתים, האחרונים בפירות, שעל כן עד חנוכה מביאין ביכורים למקדש. השמן הלא הוא המאור, מקור הכח העומד המזין את האור המתחדש והולך. ובטרם נכנסה תקופת טבת הקרה והחשוכה, כבר הוכן בידי שמים השמן למאור ולחום, וכאשר ניתן השמן בכלי והשלחבת נאחזת בפתילה הנה לפנינו רמז מושלם למיזוג נאה והרמוני בין האלקי לאנושי ה"משתפים פעולה" ומתאחדת במערכת אחת.

ומצינו בסדר אמור אל הכהנים, סמוך אחר פרשת מועדות – **"צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתיב למאור להעלות נר תמיד"**. – והרי כאן רמז נאה לחג החנוכה שנתקן לאחר כל המועדות, לא כמוסיף על הסדר, שהרי "שבעה שמענו" כשבעת ימי הבנין, ולא שמונה, ו"אל תוסף על דבריו" כתיב. אלא כל עצמו לא בא אלא להאיר את המועדות באור חדש תדיר, ולגלות את בחינת המעגל שבהם, והרי הוא כ"תורה שבעל פה של כל המועדות" שעל כן אמרו רבותינו⁹: "אסתר סוף כל הניסים" ושאלו הרי חנוכה?! והשיבו: ניתנו ליכתב אמרנו! כלומר: – ואילו זה שלא נכתב, לא מן הסדר הוא. וקרוב לומר שמצות ההלל של כל המועדים כמצות חכמים קבועה, לא נתקנה אלא מכח החנוכה – יעוין בלשון הרמב"ם הלכות חנוכה.

ובסדר ואתה תצוה באה מצות השמן למאור סמוך אחר מלאכת המשכן ולפני מעשה בגדי הכהונה, ללמדך שמצות ההדלקה אינה שייכת לעבודת המקדש, כשאר הקרבנות – וכן אמרו חכמים **"הדלקה לאו עבודה היא"**¹⁰ – אלא למלאכת המשכן! משל לבית בנוי ועומד שמחברים אותו למערכת החשמל, כך חנוכה

⁷ע"פ בראשית רבה יא, עבודה זרה ח, פסחים נד וירושלמי ברכות פ"ח.

⁸תנחומא פרשת נח (ג): "אור שנברא ביום ראשון שגנזו הקב"ה לעמלי תורה שבע"פ ביום ובלילה".

⁹ברכות ב,א.

¹⁰יומא כט,א.

¹¹יומא כד,ב.

בשנה – ה"חשמל" של המועדים כולם, וכן מצות הדלקת המנורה למקדש כולו. מצוה זו מסורה לתחתונים דווקא כאמור "ויקחו אליך שמן זית זך" מלמטה למעלה, ובה עיקר החיבור היומיומי במקדש בין העליון לתחתון. כדרך שאמר הקב"ה לאברהם "בוא והאר לפני"י", כך המנורה בכלל ונר מערבי (שהיה דולק והולך כל היום כולו גם אחר שכבו שבעת הנרות) בפרט, וכך נס החנוכה – "עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל"יט – במעשה ידיהם דווקא כי לא לאורה הוא צריך אלא להיפך – מן המקדש האורה יוצאת חוצה בי"חלונני שקופים אטומים"כ ולשם כך בחר בעמו ישראל להיות לו ממלכת כהנים-שליחים לכל באי עולם, וכן נר חנוכה אינו לשימוש אלא להאיר מפתח הבית ולחוץ לפרסומי ניסא.

ואף אהרן שזכה במצות ההדלקה, לא ככהן בעבודתו זכה בה, אלא כנשיא שבט לוי המצטרף אל חנוכה שאר נשיאי השבטים בחנוכה-יום-יום, כדברי רבותינו בסדר בהעלותך "לגדולה מזו אתה מתוקן **שאתה מדליק ומיטיב את הנרות**. ולא עוד אלא שהקרבת בזמן שבית המקדש קיים, אבל הנרות – לעולם"כא. חנוכה הקרבנות הריהי חינוך במובן של הרגל, ואולם חנוכה הנרות הריהי תכלית וסוף החינוך – גילוי סוד החינוך בשרשו, משל לחניך שנעשה מחנך, שאז ורק אז נשלם מעגל חינוכו ונקנה הבטחון (פנימיות ספירת הנצח כידוע בכתבי חסידות, שמשמעה נצחון על האויב וגם – הנצחה – שני ענינים יסודיים בחנוכה) שלא תמוש התורה מפי זרעו וזרע זרעו עד עולם.

האור הגנוז בחנוכה מתגלגל והולך לאורך כל הדורות, מראשית הבריאה ועד סוף כל הימים. מי יתן ונזכה ליטול מנר המצוה הקטן המאיר ומגין לפי שעה – **אור גדול** (בגימטריא: נר) ומופלא, שבעתיים כאור שבעת הימים, אור תורה שבעל פה, תורתו של משיח היוצאת מן המקדש ומאירה מסוף העולם ועד סופו. וכך אמרו חכמים "מהיכן נבראת האורה – ממקום בית המקדש"כב.

ג. סוד החן בחנוכה

כבר נרמז במה שקדם כי בחדש כסלו מופיע לנו המקדש בבחינת היופי שבו, "אין נאה אלא מקדש"כג. בחינה זו שבמקדש, הרמוזה בעיקר במנורת הזהב, בגביעיה כפתוריה ופרחיה, נעשית בו עיקר מימי חשמונאים ואילך, לאחר בירור ותיקון היופי בנצחון על יון, הזכרון האחרון מן המקדש (וממילא הזיקה המרכזית אליו, הקיימת, כאמור, בכל שכבות העם המגלה חיבה יתירה לנרות החנוכה) – הריהו זכרון של יופי חי, המעורר געגועים עזים אל היופי היהודי שאבד, אל האמנות היהודית שנסתם מעיינה, וכל חיפוש אמת של איש ישראל אחר היפה, הריהו בשרשו בקשת המקדש הקרוי במגילת קינות "תפארת ישראל"כד.

וכך מצינו ששבחוהו חכמים לבנין שבנה הורדוס עבד בית חשמונאי על-פי עצתם, ביופיו ביחוד. וכך אמרו"כה "מי שלא ראה בנין הורדוס לא ראה בנין נאה מימיו, במה בנאו? – באבני שישא [שיש ירוק – רש"י] כוחלא [שיש צבוע כעין כחול] ומרמרא [שיש לבן]... סבר לחפותו בזהב, אמרו לו חכמים: הניחהו, שכן נאה הוא יותר, שנראה כגלי היס" [שהם נעים ונדים והעין משתעשעת בראייתן – רש"י]". הרי לפנינו התייחסות

^{כ"י} בראשית רבה ל,י.

^{כ"ט} שבת כב,ב (ביחס לנר המערבי).

^{כ"ג} מלכים א' ו,ד. וברש"י שם: "קצרים מבפנים, שלא כדרך שאר חלונות אחרות העשויות למאור, להראות שאינו צריך לאורה".

^{כ"א} כנ"ל בהערה ד.

^{כ"ב} בראשית רבה ג,ד.

^{כ"ג} מכילתא פרשת השירה ג.

^{כ"ד} איכה ב,א.

^{כ"ה} בבא בתרא ד,א.

"רצינית" מצד חכמי ישראל ליפיו של מקדש – עם רמז מועט ליופי מתוקן: לא ספון בזהב סגור, אלא יופי חי, מתנועע ומתחדש כגלי הים¹⁷.

כי אכן היופי הוא תמצית ענינו של מקדש – ישוב הגון ומתוקן של האור האלקי בכלי האנושי, לא האור גובר וגורם לשבירת הכלי והתמוטטותו, ולא הכלי מעלים ומאפיל ובולע את האור, אלא שניהם מיטיבים זה עם זה, הכלי קולט את האור בשלימותו ועם זאת מחזירו בשלל צבעים כאשר סך כל האור החוזר שוה לגמרי במשקלו לאור הנכנס.

ואולם גם ליופי פנים הרבה, ולא הרי החן כהרי שאר שמות של יופי, שכן הללו מסויימים ו"בולטים" לעצמם ואילו החן אינו מסויימים ואינו בולט, אין בו מגרמו כלום אלא הוא מקבל מכולם בשווה ומאזן (אזן בגימטריא חן) את כולם [כמדת המלכות, המכונה "כלי" ו"נקבה". והנה שמונה שרשים ליופי בלשון הקדש, ומכוונים כנגד שמונה נרות החנוכה שכנגד שמונת הספירות מבינה ועד מלכות¹⁸, וזה סדרן: שפר בבינה; יפי בחסד; טוב (כענין "טובת מראה") בגבורה; פאר בתפארת; נוי (אותיות יון) בנצח; הוד בהוד; הדר ביסוד וחן במלכות. נמצא החן שכנגד "זאת חנוכה" הוא תכלית בירורו של היופי ותמציתו של החג – מפי הרה"ח יצחק גינזבורג שליט"א].

אין אדם "מחזיק" בחן או "בעל חן" אלא "מעלה חן" או "נושא חן" – בעיני כל רואיו, וזאת משום שכל עיקר החן הוא ההרמוניה והסימטריה המושלמת הבאה מתוך התכללות כל מיני בליטות היופי עד כדי ביטולם זה בזה, ואולם דווקא ביטול זה הנראה כהעדר גמור, כחושך, הוא הנושא חן בעיני הכל, כענין שאמרו "אסתר ירקרקת היתה וחוט של (חן) וחסד משוך עליה"¹⁹, שכן "כל אחד ואחד נדמית לו כבת אומתו"²⁰.

יחס זה שבין החן לשאר מיני היופי הוא היחס שבין חנוכה לשאר המועדים, בין תורה שבע"פ לתורה שבכתב. ובין משיח בן דוד למשיח בן יוסף וכן אתה מוצא ביוסף במהלך בירורו שכל עוד הוא מטפח את יופיו הוא מאבד את חינו וכשהוא מאבד את יפיו הריהו מוצא חן, דוק ותשכח. עיקר חן השנה – חנוכה, חן הנפש – משיח בן דוד שיתגלה במהרה בימינו, וחן העולם – המקדש, וביותר מנורת הזהב שבו שכולה בנויה בסימטריה מושלמת. וכן הוא אומר בהפטרות שבת חנוכה: "ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגולה על ראשה ושבעה נרותיה עליה שבעה ושבעה מוצקות... ושנים זיתים עליה אחד מימין הגולה ואחד על שמאלה... זה דבר ה' אל זרובבל לאמר לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות, מי אתה הר הגדול – לפני זרובבל למישור, והוציא את האבן הראשה תשואות חן חן לה". מתחילתו עומד אפוא בית שני בסימן החן שבמנורה, ותוקף גילוי החן, במרכז ימיו של הבית השני – בחנוכה חשמונאי אשר בחודש כסלו. וסימנך: "חן חן" – מספר "כסלו".

¹⁷ אגב בנין הורדוס – לבי אומר לי כי אותו יום טוב שנוצר במגילת תענית בעשירי בכסלו, על מות הורדוס, לא על מיתת הרשע בלבד הוא בא, שאין שמחה שלימה לפני המקום באבוד רשעים, אלא כלולה בו שמחה על הבנין הנאה שבנה (אפשר שהיה זה בכסלו) שבמותו הוסרו ממנו "קליפותיו" (ועיקרם הנשר שהציב בפתח ההיכל לכבוד הקיסר כידוע) ויופי מבורר לנו שבק – ה' צילנו משגיאות.

¹⁸ שכן תקנת חנוכה בידי "בני בינה" שבה שורש הכלים, ואילו ספירת החכמה, שרש האורות, רמוזה בשמש הנוטל מן האין – מאורות הכתר, י"ג מדות הרחמים הרמוזות במספר תיבות ברכות המצוה, ומכוונות כנגד י"ג לשונות אור בלשון הקדש (שבהם בקשו יוונים לפגוע ופרצו י"ג פרצות בהיכל – ולאחר התיקון הציבו כנגדם י"ג שערים לעזרה) – ומאחזי אותם בכלים, ודי למבין.

¹⁹ מגילה יג, א.

²⁰ מגילה ז, א.

עולם כמנהגו נוהג?

ר' ישראל אריאל נ"י

רפואת הנפש במועדים

במועדי ישראל יש עידוד ורפואה לחולי הנפש, כאשר בכל חג טמונה סגולה למחלה אחרת, כפי ששמעתי מפי מו"ר הרב יצחק גינזבורג שליט"א: **יום ראשון של פסח** – השחרור **מקלסטרופוביה**, הפחד ממיצרים וממקומות סגורים. **שביעי של פסח** – השחרור **מפאראנויה** (מחלת הרדיפה), בטביעת המצרים הרודפים אחרי ישראל. **חג השבועות** – תיקון **החרדות**. החרדה, המגיעה עד עצמותה של הנפש, נרפאת על ידי העלאתה ליראת ה', כמו במעמד הר סיני בו נאמר "אל תיראו... ובעבור תהיה יראתו על פניכם". **ראש השנה** – תיקון **המגלומניה**, שגוען הגדלות, על ידי המלכת ה'. **יום הכפורים** – תיקון **האובססיה**, ההתנהגות הכפייתית, על ידי תשובה בכלל וע"י התרת נדרים בפרט. **סוכות** – תיקון **המאניה-דיפרסיה** שלטלה בין שמחה ועצב קיצוניים. שכן סוכות הוא שלמות השמחה אך כלול בו יחס מתקן לעצב, שהרי החג רווי באוירת תשובה ובריאח סתיו ובו קוראים מגילת קהלת. **פורים** – תיקון **הסכיזופרניה**, פיצול האישיות, בהצלה מהמון שרצה לנצל את הגורל המראה פנים לכאן ולכאן, וכל ענין החג הוא ההכרעה המוחלטת נגד הרע, עד כדי היכולת להפכו לטוב.

ומהו עניינו של חנוכה? חג זה בא לרפא ממחלה מיוחדת, מחלה שאינה מוזכרת אצל הפסיכולוגים, ורק היהודים חשים אותה כמחלה, זוהי המחלה **להיות נורמלי לחלוטין...**

חנוכה של אדם הראשון

בגמרא¹ מצוי מאמר חז"ל אשר נראה כי עוסק בהיבט הזה:

לפי שראה אדם הראשון יום שמתמעט והולך, אמר: אוי לי, שמא בשביל שסרחתי עולם חשוך בעדי וחוזר לתוהו ובוהו, וזו היא מיתה שנקנסה עלי מן השמים. עמד וישב ח' ימים בתענית ובתפלה, כיון שראה תקופת טבת וראה יום שמאריך והולך, אמר: מנהגו של עולם הוא. הלך ועשה שמונה ימים טובים. לשנה האחרת עשאן לאלו ולאלו ימים טובים. הוא קבעם לשם שמים, והם קבעום לשם עבודת כוכבים.

אמנם הדבר לא נאמר במפורש, אבל נראה בעליל כי בעצם נושא הדיון הוא חג החנוכה (כפי שהצביעו כמה תלדי-חכמים בדור האחרון). יום התקופה – היום הקצר בשנה – חל בממוצע בא' טבת, ופירוש הדבר שחנוכה מתפרש על פני הימים שלפני ואחרי יום התקופה. אף ידועה המחלוקת אם מוסיף והולך במספר הנרות או פוחת והולך, מה שמזכיר את הימים המחשיכים והולכים ואת הימים המאירים והולכים. גם מצאנו כי ימי התענית והחורבן יהפכו לששון ולשמחה, ואם לעתיד לבוא ננהג גם כבית הלל וגם כבית שמאי, במקביל למנהגו של אדם הראשון, הרי שחג החנוכה יסתיים בעשרה בטבת (אף יצויין שאותו חג כפול שנהגו לשם עבודה זרה, נוהג אצלם בחלקו אף בימינו, **מעשרים וחמשה** בספט' עד האחד בינואר).

ולא רק שמסגרת הסיפור מזכירה את חנוכה, אלא שגם האווירה שבו מהדהדת לנו את אווירת החג. היוונים לא חרבו, אלא טימאו ו**חיללו**, "הוציאו את הרוח מן המפרשים". בדומה לאותם עובדי עבודה-זרה, אשר נתנו פרשנות מחודשת לתגלית של אדם הראשון, ובחוגגם את "מנהגו של עולם" 'הרגו' את שמחתו של אדם הראשון – כך אף היוונים. הללו השאירו את המקדש על מכוננו, ורק התאמצו לבולל את ישראל, ואת

¹עבודה זרה ח,א.

יופיו של המקדש, בתוך תרבות עולמית חדשה, מלאת שביעות רצון עצמית, שפרחה אז, ורצתה להתכחש לכל תביעה והכוונה אלקית, אשר הן נשמת אפו של הקיום היהודי.

ובכן, באמת יש לברר, האם "עולם כמנהגו נוהג" זהו מצב של קידוש השם – באשר דרך הבריאה נודע לנו על אחדותו ועקביותו של בוראה – או שמא זהו מצב של חילול השם, באשר הקביעות לועגת לרצון, למאמצי ההשתנות ולצפיות להשתנות, כפי שנראה כי הטבע אדיש לבחירתו של האדם בטוב או ברע?

מעלת החכמה וחסרונה

כדי להתבונן בענין, נזכיר כי בספרים הקדושים מובא ששמונת ימי החנוכה (בחנית ימי מילה) מסוגלים לתקן את "ערלת השפתיים". ולכאורה הוא פלא, שהרי אנו רגילים לקשר את חנוכה לאור ולעינים, ומה לזה ולשפתיים?

ובכן, אור ועינים הם ביטוי של חכמה. היושב בחושך אינו יודע להסביר מהם כל הדברים שבא איתם במגע, עד שנדלק אור והכל נהיה מובן. אף האדם המצוי בתוך עולם מרובה תופעות לבלי קץ, ומצליח לזהות בתוך כל זה חוקים עקביים – עיניו אורות משמחה. שמחה זו אינה רק שביעות רצון על כך ששוב לא יופתע, ששוב לא יהא חלש ופגיע כל-כך, מפני שכעת יודע הוא לקדם את פני הרעה, ואף מבין טוב יותר כיצד לנצל את הטבע לטובתו – אלא יש כאן שמחה מהותית וקיומית הרבה יותר:

ידעת החוקים נותנת תחושה של שייכות למקור הבריאה; כיוון שהכל מתנהל על פי חוק, נראה שמקור הכל הוא מין שכל, ממש מעין השכל שלי – אני האדם המגלה את החוקים – ואף כי יש פער וכו', בכל זאת נדמה ששנינו מאותו המין. כביכול אם הייתי נעשה שכלי יותר ויותר, אזי הייתי מתמזג עם ה"שכל הפועל", עם איזושהי אמת מוחלטת שבהכרח נגזר ממנה כל מה שקיים.

אלא שעל פניו, בעיני ישראל, אור מסוג זה הוא ה'שד', שכחת ה' והכחשתו. שכן, בעולם כזה אין מקום להתאמץ לפרוץ מעצמך ולפנות אל מי שמעבר לך, אלא רק לחיות באופן יותר ויותר 'מתאים' ו'נכון'; ובעיקר, זהו עולם שלא עומד מאחוריו בורא שבראו ברצון, מתוך חפץ במישהו אשר המגע עמו פירושו פריצה ודילוג כביכול מתוך עצמו כדי להתיחס אליו, אלא זהו עולם שנאצל ממקורו כתוצאה הכרחית בדרך ממילא. על עולם כזה אין שואלים מי בראו, אלא ממה נברא.

בכל זאת, אי-אפשר לומר שאנו היהודים מעונינים בתמונת עולם של תוהו, עולם גדוש הפתעות ללא חוקים וסדרים, שהרי אנו מתפעלים מעושה מעשה בראשית ממש כאדם הראשון. אכן, גם אנו מודים בחוקים (ומודים עליהם), אבל אנו תופשים אותם כשפה, כאמצעי התקשורת.

הסרת ערלת השפתיים

פירוש: דיבור זקוק לכללי שפה, ורק במסגרת הבטחון שחשים השניים הנשענים על כללים מוסכמים, יכולים הם לחדש זה לזה. אף עיצוב פני ה' דרך הבריאה בכלל, ודרך צלם האלקים בפרט (וצלם הריהו תבנית חקוקה), ועיצוב האדם בתוך אותן מסגרות של טבע ושל תרבות בסיסית ("האלקים עשה את האדם ישר"), הם המאפשרים תקשורת ומגע בין השניים. אולם עצם המגע, ועצם התקשורת, הם הדיבור המתחדש, הפניה הנובעת ממעמקי המתבטא, ואוי לו לעולם שרק מחשבים מדברים בו אוטומטית זה עם זה דיבורים מתוכנתים מראש. לכן כל שפה חיה גדושה ביוצאים-מן-הכלל. הללו מבטאים את חיותה, ומעידים על החופש העומד ביסוד היווצרותה (בחנית "הפה שאסר הוא הפה שהתיר"). כמוה אף הניסים הפוקדים את הטבע, מעידים שהטבע אינו מוחלט, אלא כלי הבעה ליוצר להציג עצמו בפני יצוריו.

על כן בחנוכה אפשר לשוב ולחגוג עם אדם הראשון. הלה שמח על היציבות והממשות שהעניק לו ה', ובניו שקלקלו גררו את היציבות הזאת להתעלמות מן ה'. הנס של חנוכה, המערער את הנורמליות, השיב ליציבות האנושית את כבודה. מעתה אין זו יציבות של התעלמות, אלא של בן-שיח המסוגל להבין את ה', אף לחדש מכח הבנה זו אור תורה-שבעל-פה. בחנוכה משתחרר הדיבור, וחי את עצמו כמפגש וזיווג, כי אור

הנרות, אשר אינו אור השמש הקבועה, אלא "נר ה' נשמת אדם", מאיר לו את העולם העומד נכחו במבט נפשי וחי.

ונסיים בגימטריא (גם היא מאת מורי הנ"ל) שאפשר לומר עליה כי "אינה ממנהגו של עולם": **עולם כמנהגו נהג = ח'שך**, "וח'שך – זו מלכות יון"^א. אמנם זהו הפשט החיצוני, אבל, כאמור, טמונה בחשכה הזאת של החוק מעלה גדולה של הבעת ה' את עצמו כמחוקק; וראה זה פלא, כי **עולם כמנהגו נהג** במילוי^ב עולה בדיוק **ח'שך** במילוי! מספר זה עולה גם כמספר הביטוי **יתרון האור** – "יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך" – וגם "**ח'שך ענן וערפל**", ביטויים המורים שיש בחושך מעבר לפשוטו.

ליקוטים לחנוכה

✧ מלחמה על התורה

המלחמה של יון היתה על התורה, "**להשכיחם תורתך** ולהעבירם מחוקי רצונך". והנה אמרו חז"ל שבתחילה גזרו היוונים על שמירת שבת, ראש-חודש וברית-מילה. שלש מצוות אלו ניתנו לישראל עוד לפני מתן-תורה בהר סיני – שבת ניתנה במרה, קידוש החודש ניתן במצרים וברית-המילה ניתנה לאברהם אבינו ע"ה. לכן כשרצו היוונים לנתק את ישראל מן התורה, פגעו בראשונה במצוות אלו שהן "הקדמות של תורה".

שעבוד מלכות יון נקרא בדברי חז"ל "**גלות יון**". ומדוע? והרי ישראל לא גלו אז מארצם כמו בשאר הגלויות? אלא שישראל בלי תורה אינם ישראל, כדברי רבינו סעדיה גאון "**שאומתנו בני ישראל אינה אומה אלא בתורתה**" (אמו"ד א), וכאשר רצו היוונים להפריד את ישראל מן התורה והאמונה – זוהי גלות נוראה.

הניתוק מן התורה הוא ניתוק מהקב"ה נתן התורה. וכן כתב האבודרהם שהנוסח "**להשכיחם תורתך**" הוא על-שם הפסוק (ירמיה כג) "**להשכיח את עמי שמי**" – דהיינו שהתורה היא שם ה', קודשא-ברוך-הוא ואורייתא חד הוא, ושכחת התורה היא שכחת ה' ח"ו.

ולעומת הגזירה של היוונים, היה הנס של חנוכה מעין מתן-תורה חדש. זהו הכח המיוחד של התורה שהתגלה בבית שני, "זיוה של תורה" שהיא אור השכינה השורה בישראל.

הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא זצ"ל (על-פי שיחה לחנוכה)

✧ הבוטחים בשמך באמת

כאשר עמדה מלכות יון הרשעה על ישראל, היה נראה בדרך הטבע כי עם ישראל אבוד ח"ו. למלחמה עם היוונים לא היה שום סיכוי טבעי; יון היתה ממלכה אדירה ואנשיה גבורים מלומדי מלחמה, וכנגדם היו החשמונאים קומץ יחידי סגולה, ומה טעם לצאת למלחמה אבודה מראש? באופן טבעי לא נותר להם אלא להתייאש.

אכן הקב"ה נתן **רוח של חיזוק ובטחון** בכהני בית חשמונאי שלא יתייאשו, ויחידי הסגולה שנתרו בישראל התחזקו בבטחון בה' יתברך שהוא אב הרחמן ולא יטוש את עמו, ובכח הבטחון יצאו להלחם ביוונים. ואמנם אין סומכין על הנס, אבל הכהנים החשמונאים היו בטוחים בישועה בבטחון אמיתי ושלם,

^אבראשית רבה ב,ד.

^במילוי הוא חשבון הגימטריא כאשר 'פותחים' את האותיות. למשל, האות ע בחשבון רגיל שווה 70, אך במילוי ע, ין,

שכן כאשר ראו את מצבו של עם ישראל שאינו יכול להמשיך כך, ממילא היו בטוחים שהקב"ה יעזור להם, שהרי לא יתכן שהקב"ה יעזוב את עם ישראל לאבדון ח"ו. לכן יצאו למלחמה, לא על-מנת לההרג, אלא מתוך שהיו בטוחים בשמך באמת שהקב"ה לבטח יושיעם.

מקור הבטחון הוא שמעורר לבו להרגיש את **אהבת השי"ת** אליו, וכאשר יהודי מעורר את תוקף האהבה שה' אוהב אותנו אע"פ שאינו הגון ואינו כדאי – כך מתעוררים עליו מלמעלה רחמי ה' ואהבתו להושיעו. כוח הבטחון הוא דרך שהשאיר הקב"ה ליהודי להמשיך כוחות על טבעיים בשעה שכל הדרכים הטבעיות נעולות בפניו. וכן היה בימי החשמונאים, שעל-ידי הבטחון שעוררו מלמטה בצאתם למלחמה, המשיכו נצחון למעלה מן הטבע. **כי אין דבר העומד נגד כוח הבטחון**. וכח הבטחון הוא שממשיך את אורו של משיח, שכן הגאולה העתידה צריכה להיות נמשכת באתערותא דלתתא על-ידי בטחון בה'.

האדמו"ר מסלונים זצ"ל, מתוך "נתיבות שלום"

✧ נס השמן ונס הנצחון

ידועה הקושיא מדוע בגמרא בטעם קביעת הימים להלל והודאה, לא נזכר נס הנצחון על היוונים, רק נס השמן, ואילו בנוסח "על הניסים", בתפילה ובברכת-המזון, מוזכר רק נס הנצחון?

ונראה לפרש על פי דברי הרמב"ן שעל-ידי הניסים הגלויים מודה האדם גם בניסים הנסתרים, "שאינן לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם" (רמב"ן שמות יג, טו).

והנה, על נס פך-השמן לא יוכל שום בר דעת להכחיש שהיה זה נס גלוי, אבל נס המלחמה והנצחון יכול מתעקש וחכם בעיניו לומר "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה". אלא שמנס פך-השמן הגלוי לומדים אנו על הנס הנסתר של הנצחון. ולכן במצות הנרות שהן להאיר לרשות-הרבים, לפרסומי ניסא גם למי שעדיין אינו מאמין שכל מעשינו הכל בהשגחה פרטית – צריך להזכיר את נס פך השמן (ולכן בגמרא נזכר רק נס זה). אבל בברכת הודאה שבתפילה, מי שכבר עומד ומתפלל לפני ה' הריהו מאמין בניסים הנסתרים ויש לו חלק בתורת משה – ולכן הוא בא להודות על הנס הנפלא של הנצחון, של "מסרת גבורים ביד חלשים".

ר' שמואל מסוכצ'וב, בעל "שם משואל" (על-פי "נאות הדשא")

✧ עץ יוסף ועץ יהודה

המחלוקת בין יוסף ואחיו, ובפרט בין יוסף ויהודה, נבעה ממחלוקת עקרונית בהנהגת עם ישראל. **יוסף** סבר שיעודו של עם ישראל הוא ללמד גם לאומות-העולם את דרך ה', להביא את הקדושה גם אל הגויים. ואילו **יהודה** ואחיו סברו שעם ישראל צריך לעסוק רק בבניין הקדושה בתוכו פנימה, "עם לבדד ישכון".

כאשר היה **המשכן** בשילה, בחלקו של יוסף, היה ניתן לאכול קודשים בכל מקום שבו רואים את המשכן – כשיטת יוסף שעלינו להפיץ את הקדושה כלפי חוץ. אולם **בבית-המקדש** בירושלים, בחלקו של יהודה, ניתן לאכול קודשים רק בתוך המחיצות, בתוך חומות ישראל, כשיטת יהודה שעל קדושת ישראל להיות מוגדרת בגבולות ברורים ונפרדת מן העמים.

האחים טענו בצדק ששיטת יוסף מסוכנת לכללות ישראל וקיטומו, בהיותה עלולה להביא להתבוללות. במחלוקת זו התבלטו במיוחד **שמעון ולוי**, הם המקנאים על קדושת ישראל ורגישים לסכנת הטמיעה, שעל-כן מסרו נפשם על כבוד דינה אחותם, וגם כעת חרדו מפני הסכנה בשיטת יוסף. לבסוף הציע יהודה "**לכו ונמכרנו לישמעאלים ונראה מה יהיו חלומותיו**" – נראה כיצד יצליח בהיותו בין העמים...

פרשיות יוסף ואחיו נקראות בתקופת חנוכה, והדברים קשורים זה לזה. היוונים "פרצו חומות מגדלי", רצו שישראל יתבוללו בעמים, ושתורת ישראל אף היא תחשב כשאר החכמות. על כן אמרו היוונים לישראל: "כתבו לכם על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל". שור רומז ליוסף הצדיק – "בכור שורו הדר לו" – והיוונים רצו להתלות בשיטת יוסף, אך לא הבינו שיוסף התכוון שישראל יהיו מורי דרך להכרת אלוקי-ישראל, ולא חלילה להשכיח שם אלוקים.

הנצחון על היוונים בא על-ידי שבט לוי, הלמוד להלחם נגד ההתבוללות, ובמיוחד על-ידי הכהנים, שנבדלים בתוך בני ישראל לקדושה, שמכוחם ניתן להעמיד מחדש את הקדושה הנפרדת מן העמים. זהו גם התוכן של נס פך השמן, שבכדי להדליק את נר ישראל העומד בסכנה צריך למצוא את פך השמן שחתום בחותמו של הכהן הגדול ושיד נכרים לא שלטה בו.

בגאולה הקרובה אנו מובטחים שיוסף ויהודה יתחברו כאחד, כדבר ה' ביד יחזקאל הנביא: "הֲנֵה אָנִי לִקַּח אֶת עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבָרָיו וְנִתְתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת עֵץ יְהוּדָה וְעִשִׂיתָם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיַדִּי". העמים ירצו להתחבר אל הקדושה, אך יבינו שקדושת ישראל צריכה להיות נפרדת ומוגדרת ורק אז יוכלו הם להנות מקדושת בית ישראל. ועם התעלות העולם יהיו כל ישראל ככהנים הקדושים, "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש".

הראי"ה קוק זצ"ל (מעובד על-פי "שמועות ראייה")

✧ חינוך לישראל

לכאורה, מה הצורך בנס פך השמן? והרי כשאין לנו אפשרות לקיים את המצוה, אנו פטורים ממנה לגמרי, "אונס רחמנא פטריה"!

אלא שעיקר כוונת היוונים היתה "להשכיחם תורתך" ואמרו לישראל "כתבו לכם על חלק השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל". וישראל טעו לחשוב שמא באמת אין הקב"ה חפץ במעשיהם. לכן המציא להם הקב"ה פך שמן טהור אפילו כשהיו פטורים מצד הדין מן המצוה, ובנס זה הראה להם שחפץ במעשיהם.

לכן קוראים לימים הללו חנוכה – כמו שמחנכים את הקטן במצוות, למרות שאינו בר-חיובא, ורק שידע מה לעשות לאחר שיתחייב, כך ממש בנס זה חנך הקב"ה את ישראל כשהיו פטורים, כדי שידעו מזה על כל המצוות שחייבים בהם כמה חפץ ה' במעשיהם.

בשם הרבי מקוצק זי"ע